

**РОЗВИТОК ПАРАДИГМИ СОЦІАЛЬНОГО КОНСТРУКТИВІЗМУ
В ІСТОРІЇ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ**

Реферат. Ця стаття присвячена позначенню основних етапів становлення парадигми соціального конструктивізму в соціально-філософській думці. На початку тексту автор висвітлює виклики, які позначили саму необхідність становлення напрямку. В роботі вказуються особливості соціального простору й специфіка розвитку теоретичного й практичного конструювання його окремих елементів. Найбільшу увагу приділено ключовим філософам, яких можна позначити як конструктивістів, та їхнім теоретичним напрацюванням. Дослідження звертає увагу на специфіку конструювання таких елементів як соціальна реальність, соціальні інтеракції, порядки взаємодій між індивідами. Вказується на розвиток загальних тенденцій соціально-філософських теорій, що задають тон напрямку і сьогодні.

Ключові слова: соціальний конструктивізм, соціум, значення, інтеракція, феноменологія, порядки взаємодій.

Постановка проблеми. Будь-який факт розширення соціального буття провокує всі види існуючого сьогодні знання до постійного оновлення спектра дисциплін, наукових підходів, методів та методологій. Такий стан речей став напрямом, в якому досі йде вдосконалення сучасного рівня західної цивілізації та існуючого нині щабля науково-технічних, філософсько-теоретичних й навіть теологічних досягнень. Водночас, кожна дисципліна, яка досліджує соціальне, має на меті встановити якомога найточніше розуміння співвідношення між навколишнім фізичним середовищем, реальністю та уявленнями кожного індивіда про середовище, в якому він існує. Ще більша складність полягає у розумінні індивідом того соціального середовища, в межах якого він реалізує свою активність.

Невирішена проблема. Причиною вищевказаного твердження «складності соціального» є факт, що соціальна реальність постає як структура, що постійно оновлюється та добудовується, відтворює сама себе. Соціальна реальність може розумітися одночасно у багатьох форматах: простору соціальних зв'язків та інтеракцій, системи норм і вимог, певної карти соціальних очікувань, системи цінностей або простору, що виходить за рамки безпосереднього розуміння та сприйняття індивіда (релігійні течії, секти) і т. д. Через це в гуманітарному знанні, а особливо в соціально-філософській галузі, почав виокремлюватися конструктивістський підхід як узагальнюючий міждисциплінарний підсумок, що дозволив більш адекватно та прогностично, щодо реального стану соціальних процесів та відносин, описувати картину соціальної дійсності [1, с. 48]. Тому багато **сучасних авторів** у своїх дослідженнях спрямовують увагу на елементи, що безпосередньо конструюють або опосередковують «збірку» соціальної дійсності: П. Бурдьє, Д. Ло, М. Каллон, Б. Латур тощо.

Саме процес розробки ідеальних конструкцій, які б максимально точно відображали у свідомості оточуючу реальність: фізичну, соціальну, економічну тощо, дає можливість відносити до соціальних філософів-дослідників галузі конструктивізму Е. Гусерля, А. Шюца, Н. Лумана, П. Бергера, Т. Лукмана, П. Бурдьє та послідовників їхніх ідей. Водночас, напрямок конструктивізму і досі не є завершеним та сталим проектом наукової парадигми, методології, чітко оформленою теорією.

Мета статті – проаналізувати етапи становлення конструктивізму у соціальній філософії, показати напрями його розвитку та сучасний стан розробки.

Процес конструювання елементів соціального з соціально-філософської точки зору і досі викликає багато суперечок, бо потребує чіткого визначення, що він є: нова парадигма пізнання, новий тип осмислення, цілісна наукова методологія чи теорія. Подальше закріплення наукового підходу «соціальне конструювання» у будь-якій з чотирьох вищезазначених форм почалося з поступового поширення й на більш вузький ряд аспектів, що творять соціальну реальність: знання, культуру, комунікації, мову, історію, технології і т. п. Тут актуальним є погляд дослідника конструктивізму А. Улановського, який вказує, що конструктивізм не є однією теорією, а існує в науковому просторі як парадигма, що оформилася нині у три галузі: конструктивізм у вузькому розумінні терміна, радикальний конструктивізм, соціальний конструктивізм. Можна впевнено казати, що основа конструктивізму тримається на «трьох китах», які вивели його на фронтір соціального знання початку ХХ століття: скептицизмі (Секст Емпірик, Дж. Берклі, Д. Г'юм); феноменології (Є. Гуссерль, опосередковано М. Гайдегер, А. Шюц, Т. Лукман та П. Бергер); символічному інтеракціонізмі (Дж. Мід та Г. Блумер, І. Гофман). Ці течії були взаємозалежними в своїй гносеологічній постановці та історичному розвитку й мали «кореневу» поєднувальну ланку – всі вони епістемологічно відходять на максимально або навіть радикально (як дослідник фон Глазарсфельд) віддалені позиції щодо есенціалізму [3, с. 36]. Найбільш влучним у становленні конструктивізму ХХ–ХХІ століття стало те, що він зміг спрямувати свій науковий потенціал на комунікацію, соціальні взаємовідносини, семантику повсякденного, мовні аспекти, позасвідоме, відмовляючись при цьому від претензій щодо універсальних абсолютних істин розуміння соціального.

Безпосереднє коріння конструктивізму як напряму походить із Давньої Греції. Так, давньогрецький філософ Ксенофан першим почав осмислювати кордони знання, його достовірність та взагалі можливість виділення знання з матеріального світу як такого. Саме Ксенофан розумів можливість абсолютного пізнання світу ілюзорною, відносною, а головне, відмічав «людський вимір» кожного судження про реальний світ. Водночас, цей «людський вимір» у баченні світу Ксенофана занурений у «Бога як єдине ціле», що семантично слід розуміти як трактування всього існуючого у вигляді єдності, системи, взаємопов'язаності соціального, всередині якого людина реалізує свої уявлення, очікування, інтерпретації світу [4, ДК 21, В 23–26]. Софіст Протагор

з його ідеєю «мірою усіх речей є людина», став послідовником осмислення світу, закритого в лапки людських відчуттів [5, с. 175]. Платон у своїх поглядах спробував подолати проблему антропоцентричності за допомогою постулювання в свої філософські погляди системи відокремлених, але пов'язаних двох різних світів: речей та ідей. Ідеї ж, на думку Платона, були такою самою абсолютною реальністю, як й матеріальні речі, хоча вони й недоступні у біологічних відчуттях для людини, що було основою для початку процесів мислення за логікою Ксенофана чи Протагора [6, с. 432].

Е. фон Глазарсфельд стверджував, що «традиції скептицизму в філософії є настільки глибокими та значними, що скоріш не скептики є попередниками конструктивізму, а швидше конструктивізм постає різновидом сучасного скептицизму» [7, с. 199]. За ним найбільш значним для розвитку парадигми соціального конструктивізму постає давньогрецький філософ Секст Емпірик, бо він «вчення скептиків розвинув не в якості теоретичних догм, а в якості форми життєвої практики» [8, с. 62]. Секст Емпірик визначав скептицизм як мистецтво протиставлення будь-яких предметів, що мисляться як «видаються нам в уяві». Він розглядав людську свідомість як об'єкт, що конструює в собі картину соціальної реальності, бо може «копіювати» її елементи та маніпулювати ними в собі. Платон, на думку Е. фон Глазарсфельда, підійшов ще ближче до онтології цього питання, бо ставив проблематику механізму співвідношення об'єкта реальності та його ідеї, якою ми його собі уявляємо, осмислюємо, й з якої об'єкт матеріального світу черпає саму «потенцію» свого існування.

Наступний вектор, в якому формувався конструктивізм, знайшов продовження в Новий час у дослідженнях Р. Декарта. Він створив дуже цікаву для конструктивізму ідею «*cogito*» у її баченні як акту пізнання, рефлексії відносно оточуючого світу, при якій суб'єкт, що пізнає, розуміє своє пізнання та збирає знання про реальність у єдиний цілісний конструкт [9, с. 128]. Революційним було те, що у термін «*cogito*» філософ вкладав розуміння не самого лише суто механізованого явища «мислення», що нерідко приписують автору. Уся оточуюча реальність (як соціальна, так і матеріальна, фізична, теологічна і т. д.) може успішно освоюватися феноменом «*cogito*» за допомогою радикального сумніву. Пізніше така філософська платформа «*cogito*» як бачення відокремленості, постійної перевірки своїх знань, замкнутості на собі у плані гносеологічних практик стала певною основою для семантики Гайдегерівської категорії «*Dasein*», яку він зробив ключовим елементом пізнання у своїй філософській системі.

Британський емпіризм як «протогалузь» конструктивізму в обличчі філософа Дж. Берклі вносить до напрямку його сучасну методологічну основу, додавши до онтологічної схеми процесів пізнання формулу: «існувати – бути тим, кого сприймають» й використовувати при цьому обов'язкову методику порівняння. А для існування самої такої можливості порівняння необхідно побудувати уявну модель предмета/явища/феномену, що може відбутися лише після її відображення у свідомості: «ідея не існує без того, щоб її спочатку не

сприйняли. Всі значні слова є наслідком ідеї. Й усі наші знання про ідеї. Всі ідеї приходять ззовні чи зсередини» [10, с. 44–45]. Подальший розвиток ідей Дж. Берклі, помножений на раціоналізм, дозволив Д. Юму стверджувати, що «розуму нічого не явлено, окрім відчуттів, і жодна даність досвіду не дозволяє розуму побачити справжній зв'язок цих відчуттів з предметами». Таким чином, Д. Г'юм показав, що ідеї, як основні структурні одиниці нашого мислення за Дж. Берклі, не можуть бути перевіреними на правильність, оскільки не існує жодного іншого методу перевірки окрім «людського» (фізичних відчуттів) [11, р. 63].

І. Кант у своїй фундаментальній онтології оформив процеси пізнання як форми судження – окремі конструкти апіорні та апостеріорні, що синтезуються між собою через відчуття. Це привело Канта до твердження того, що вся наша пізнавальна діяльність проходить як робота «в ідеї, а не в дійсності»: «Я знаю, що у таких випадках звертаються до самого терміну Бога, через який й має бути визначене його буття. Однак, легко помітити, що це проходить в ідеї, а не в дійсності» [12, р. 34]. Так епістемологія Канта дала конструктивістам початок розуміння того, що явища апіорності категорій мислення та концепція «річ-в-собі» наводять на думку про нескінченність варіантів світу, а отже, й принципової неможливості пізнання іншої реальності, окрім тієї, що складена у свідомості суб'єкта.

На початку ХХ століття передвісником нової філософської течії, «вибухом» для становлення нових методологій цілого ряду дисциплін стали роботи Е. Гуссерля з його термінами *феноменологічного повороту, трансцендентального Я, інтенційності* [13]. Для конструктивізму філософія Е. Гуссерля стала фактичною методологічною точкою зародження досліджень соціальної реальності як такої та можливих векторів її пізнання. Згодом основа його поглядів буде детальніше досліджена та систематизована в соціально-філософських роботах А. Шюца [14], П. Бергера, Т. Лукмана [15].

Для цієї статті цікавим постає розуміння Е. Гуссерля конструктивістських засад пізнання всієї реальності в цілому: «сутність споглядання, що здійснюється, лежить в певних фактах: мисленні та спогляданні, які як акти мають розрізнятися» [16, с. 321]. При такому розумінні процесів пізнання соціального для нього було головним, щоб вироблені уявлення про соціальну реальність не протиставлялися одне одному та не входили між собою в конфлікт (тут бере своє коріння соціальний інтеракціонізм): «будь-які єдності є суть єдності змісту... реальність та світ – лише найменування значних змістовних одиниць» [16, с. 90–92].

На думку Гайдегера, те, на що, у Канта «не вистачило духу», при осмисленні робіт скептиків та згаданих ідей Р. Декарта, зробив Е. Гуссерль. За допомогою уяви, її можливості фантазувати, конструювати в свідомості уявні елементи оточуючого світу, ми можемо приходити до абсолютно іншого рівня пізнання, що урівноважує між собою процеси споглядання та осмислення. Так Гуссерль зазначав: «Якщо брати переживання, що відноситься до роду «фантазія щодо речі», то фантазія уяви є репродуктивним механізмом,

визначеним у темпоральності як акт свідомості: «кожна свідомість має або характер «відчуття» або «фантазму»» [17, с. 115]. Таким чином, феноменологія ввела в обіг конструйовану реальність світу, де ми виступаємо одночасно суб'єктами, що конструюють навколишній світ у свідомості, та об'єктами цього ж «життєвого світу» серед інших об'єктів навколишнього світу.

Після робіт Е. Гуссерля онтологічна парадигма феноменології продовжила закладати практичний вектор «дооформлення» та розширення конструктивістської парадигми у вигляді символічного інтеракціонізму. Цей напрям виступив у ролі практичного осмислення процесів та механізмів «збірки» картини соціальної реальності на індивідуально-комунікативному мікрорівні. Напрямок символічного інтеракціонізму як наукова парадигма переводив виведену Гуссерлем феноменологію та її переосмислені категорії на індивідуально-побутовий рівень розгляду. Інтеракціонізм деталізується на повсякденній комунікації й поєднує в собі увагу до порядків соціальних взаємодій та процесів конструювання результатів цих взаємодій. Соціальний інтеракціонізм, як етап становлення соціально-конструктивістської парадигми бачення світу, відомий завдяки роботам Г. Міда та Г. Блумера [18]. Г. Мід конструював картину соціального у індивіда як такого, що «інтерпретує» для себе дійсність. Для Міда комунікація поставала основою для конструювання цілісного світу соціального, а інтенційність в такій комунікації більшою мірою полягала в посиленні уваги до себе, а не до інших: «для конструювання ідентичності необхідно, щоб особистість реагувала сама на себе. Окрема людина до тих пір не є ідентичністю в рефлексивному розумінні, доки не постає сама для себе об'єктом» [18, с. 224]. Тобто, відповідно до феноменологічних засад Е. Гуссерля, Г. Мід показував необхідність «відокремлення» в своїй свідомості (уяві/cogito/інтенції/суб'єктності в категоріях різних філософів) як в просторі для конструювання, тематизованого себе, яким я є в очах інших людей. Це, на думку Г. Міда, дозволяє індивіду конструювати свою поведінку, ідентичність, очікування відповідно до «картини реальності» [18, с. 220].

Пізнавальна цінність цього напрямку конструювання соціального як методології полягає в тому, що було винесено за дужки класичну соціологічну методологію («веберівську»), де суспільство є здебільшого збіркою інститутів, норм, правил, неформальних розпорядків тощо, які й визначають картину соціального в цілому. Єдине, що мало значення – це активність суб'єкта. Як зазначав Г. Блумер «суспільство є діяльність». Таким чином Г. Мід та Г. Блумер обґрунтували першу «чисто» конструктивну наукову теорію бачення соціального, але в векторі феноменологічного напрямку осмислення феномену буття. Світ складається з об'єктів, відносно до яких можна в довільному порядку формувати своє відношення або наділяти їх тим чи іншим символічним значенням. Ці відношення й значення можуть кардинально варіюватися. А саме ж знання й розуміння свого/чужого символічного постає елементом, що має першочергове змістоутворююче значення всередині соціального простору.

А. Шюц розвинув феноменологію Е. Гуссерля методологічно дещо іншим чином, ще більше деталізувавши, надавши широких дослідницьких можливостей методиці соціального конструювання. А. Шюц підвів й максимально наблизив категорію «життєвого світу» Гуссерля до соціального: «світ повсякденного життя вказує своїм походженням й значенням на активність людини» [14, р. 14]. Таким твердженням А. Шюц визначив конструйований характер нашого світу соціальної реальності, яка на його думку складалася не виключно з чуттєвих даних індивіда про соціальне, а й включно із повсякденною «рутинною» діяльністю самих акторів, які визначають зміст та значення дій. Через таке пояснення світу соціальної реальності розуміння А. Шюца суттєво доповнювало конструктивістське бачення, бо ще більше вписувало в нього роль свідомості індивіда та її структур. Індивід пояснював соціальну реальність для себе всередині «тотального» явища повсякденності через мову, символи, негласні правила, світ матеріальних об'єктів, норми і т. д. А. Шюц робив зауваження на тому, що кожен індивід все ж розставляє певні «акценти» всередині повсякденності: «кожен індивід має унікальну біографію й тому інтерпретує та відчуває світ трохи інакше, аніж інші» [14, р. 43].

Таке теоретичне підґрунття дало розвиток до заснування А. Шюцем нового бачення соціальної реальності у вигляді «теорії множинних світів». У ній він перерозглянув зміст соціального буття, повністю перекинувши його походження у світ взаємодії структур всередині нашої свідомості та зазначаючи корегуючий вплив на неї з боку світу фізичних об'єктів. Таке феноменологічне переосмислення традиційних веберівських засад бачення суспільства дозволило А. Шюцу теоретично закріпити модель соціального як світу «множинних реальностей», семантично позначених ним як «кордони змістів». Частинами, з яких складається соціальна реальність, у Шюца постає безліч «множинних реальностей» всередині нашої свідомості: фантазії, сну, релігії, емоцій, мистецтва, навіженості (у хворих), які щільно накладені один на інший поверх, взаємодіють у щоденній рутині повсякденних дій та в світі матеріальних речей. Й саме тому кожен індивід має свій унікальний «когнітивний стиль» (постає індивідом як неповторністю) [14, р. 17]. Всі ці множинні світи «фізично», якщо можна так казати про них, існують у життєвому світі індивіда, але єдиною ланкою, за А. Шюцем, поєднує їх лише феномен повсякденності. Вона – єдина «абсолютна реальність», з якою ми «звіряємо» конструкти наших множинних світів, які у своїй єдності дають нам загальну картину тлумачення соціального та матеріального світу.

Таким чином конструктивістська соціально-філософська парадигма до середини ХХ століття остаточно оформила в науковій думці доцільність дослідження соціальної реальності крізь певні «призми», які одночасно як обробляють, так і вміщують в собі норми схематизації світу: cogito, уява (опосередковано), «здоровий глузд», життєвий світ, Dasein, множинні світи, пізніше – габітус тощо.

Далі конструктивістська парадигма дослідження соціального в своїй основі розвивалася у діалектичному зв'язку із філософською системою А. Шюца. Коли А. Шюц постулював вищевикладене бачення соціального, переосмисливши в своїх роботах феноменологію Гуссерля [16, 17], напрацювання Г. Міда, Дьюї [18] та психологізм У. Джеймса, він змінив неокантіанський формат філософії в осерді соціологічно-гуманітарного знання. Він започаткував масштабний методологічний перехід від практичного дослідження в соціальному цінностей та інститутів до розгляду проблем змістів, мотивів, значень, символів. Шюц вказав на множинність, на процеси нашарування різних світів (фантазії, сну, релігії, емоцій тощо), але загострив наступну серйозну проблематику: як при конструюванні індивідами соціального простору та всієї картини реальності в цілому кордони, процеси взаємодії, взаєморегуляції цих світів поєднуються між собою? Дослідникам було вкрай необхідно відповісти на це питання, яке й сам А. Шюц зазначив у своїх роботах, але все ж не почав деталізувати ті «кордони визначної галузі змісту, до яких переживання і належать» [19, с. 16].

Тут дослідники прийшли до двох можливих векторів вирішення цього питання. Перше вирішення цієї проблематики запропонував І. Гофман у вигляді теорії фреймів, як конструктивістської теорії середнього рівня. Комунікація у світі повсякденного буття індивіда є комутатор, який встановлює зв'язок між «множинними світами», але не визначає їхніх кордонів. Саме тому на передньому плані постає явище фреймування як феномена, що позиціонує такі переходи. Головна мета фрейма як феномена та фреймування як методу – створити кордони, рамки (*frames*) між надшироким рядом ситуацій взаємодії в соціальному полі, вказати за аналіз чого саме (події, феномена, взаємодії, комунікації як «шматка» реальності) відповідає кожен окремо взятий із множинних світів у шюцевському баченні, й зміст якій соціальній події/взаємодії він надає. Саме механізми фреймування, на думку І. Гофмана, постулюють в соціальне життя можливість соціальної організації, порядку та взагалі елементарної можливості розуміти одне одного всередині соціального. Наприклад, саме явище фреймування дозволяє нам відрізнити кадри справжніх бойових дій від кадрів кінострічки про війну, гри у пейнтбол, театральної вистави тощо. Соціальне у твердженнях Гофмана конструюється як «структура з надскладністю», в якій змісти накладаються один на інший, створюючи ряд прошарків (*layering*), де фреймові структури стають відділяючими дужками, подібно до пробілів між словами й буквами в тексті, роблять «переходи» від однієї взаємодії до іншої [20, с. 108].

Другим підходом до вирішення питання механізму взаємодії різних окремих світів постає розуміння соціального, викладене в роботі П. Бергера та Т. Лукмана «Соціальне конструювання реальності: трактат із соціології знання» [15]. Автори підійшли до вирішення зазначеної проблеми трактування змістів на стику шюцевських «світів» менш деталізовано, але не менш ґрунтовно. У них можна побачити певне «подвійне конструювання» світу соціального: Бергер та Лукман зазначали першочергову роль соціальної інтеракції у

формуванні трактувань, інтерпретацій та змістів всередині соціального простору, але й вказували на вже згадану структуру «здорового глузду», в рамках якого «підганяються» одне до одного «множинні світи» в процесах комунікації. За Бергером та Лукманом світ соціального складається з окремих частин (конструктів, структур), але й самі ці конструкти є за своєю сутністю ідеями, які відповідні своєму історичному періоду. На відміну від І. Гофмана, П. Бергера та Т. Лукмана не занадто ускладнюють структуру соціального новими явищами (на зразок фреймування, транспонування). Вони вказують, що мова є тим соціальним «інтегратором», що дає можливість максимально чітко взаємодіяти та розрізняти в соціальній реальності змісти та значення «множинних світів», що вийшли з потенційного стану свого існування у повсякденність. На їхню думку можливі недосконалості, що виникають у процесах комунікації, «доконструюються» саме мовними аспектами: «завдяки своїй здатності виходити поза кордони «тут-й-зараз» мова поєднує різноманітні зони реальності (у шюцевському баченні це множинні окремі світи – авт.) повсякденного життя та конструює їх у єдине змістовне ціле. Ці виходи мають просторовий, часовий та соціальний вимір» [15, с. 70]. Але мова не розуміється ними як конструктивістський засіб саморегуляції. Вона виступає посередником, і в суспільстві є ряд спеціалістів, інститутів («соціальний запас знання» в їхній роботі), які є визнаними (традиційними, правильними «тут-й-зараз») і беруть на себе право за допомогою мови трактувати окремі фрагменти реальності або всю соціальну реальність взагалі. Саме контроль над мовою надає можливість контролювати та легітимізувати будь-які зміни конструкту соціального в цілому.

Як можна зробити висновок з роботи Бергера та Лукмана, соціальна реальність постає залежною від свідомості та щоденних практик індивіда, що укорінені глибоко в символічному, мовному, та багаторівневості його трактувань. Символічність речей та явищ, на думку авторів, «кодифікує» реальність у феномені мови та дозволяє згодом зчитувати її. Людська повсякденна активність (інтелектуальна, фізична, емоційна тощо) постає стрижневою, бо в ній криються рутинізовані пласти потреб та інтересів індивідів, що безпосередньо визначають й сам стан картини соціальної реальності укоріненій в їх свідомості і, як наслідок, мові. Здоровий глузд помножений на комунікацію дозволяє, таким чином, дорефлексивно формувати наше пізнання світу [15, с. 62].

Таке бачення соціального сприйняв також П. Бурдьє, який доповнив конструктивістське бачення соціального введенням в соціологію терміна «габітус», який розумів як систему сприйнятих надіндивідуальних схильностей при осмисленні, структуризації, символізації соціального простору: «він (габітус – авт.) система пропорцій, що породжує та структурує практику агента і його уявлення. Він дозволяє спонтанно орієнтуватися в соціальному просторі й адекватно реагувати..» [21, с. 65]. Габітус є конструкт, обумовлений історичним часом, який нав'язує індивідам системи мислення та оцінки. Наприклад, поділ людей в залежності від культурного капіталу (інтелігенція,

робітничий клас), поділ за соціально-економічним статусом (буржуа, пролетаріат) і, навіть, специфікою одягу, що відрізняє інженера від банкіра. Але необхідність такого поділу вже конструюється не безпосередньо індивідом, а «історичним сприйняттям», яке поділяється та поширюється через ЗМІ, науку, мистецтво. Пізніше П. Бурдье вийшов за допомогою цього терміна на особливості функціонування механізму «підтримки – зміни», усталеного формату соціальної реальності. Соціальна реальність підтримувалася, на думку автора, за допомогою формальних та неформальних соціальних інститутів («конвертація капіталів» у роботах П. Бурдье) й структур, що надають ролі, схеми-типізації, практичний зміст і, головне, легітимацію тим чи іншим повсякденним практикам, що наповнюють соціальну реальність й творять її як таку. При цьому мова знов таки постає у Бергера й Лукмана як і надінститут, що дозволяє елементам соціального капіталу контролювати й оформлювати процеси конструювання соціальних ролей та дій, оціночних та символічних типізацій відповідно до габітусу як системи сталих схем взаємодії й в рамках конкретного історичного часу [22, с. 110–117].

Висновки. В ХХ столітті у соціально-філософських поглядах було остаточно сформовано основу конструктивістського підходу у дослідженнях соціальної реальності. Конструктивізм природа соціальної реальності була визначена як структура, що не може бути абсолютно точно пізнаною, бо йде постійний процес її оновлення, доповнення, перебудови (ідейний внесок скептицизму). На цій основі конструктивісти теоретично довели необхідність вивчення всього соціального саме як продукту соціальної інтерсуб'єктивності (ідейний внесок інтеракціонізму), в якому люди визначають, пояснюють, взаємодіють, інтерпретують для себе оточуючу дійсність. Для вдосконалення точності досліджень суспільства з усіма його проявами соціальне конструювання як методика застосовує проміжні елементи: фрейми, типіфікації, здоровий глузд, символи, значення, кордони змісту (множинні світи), габітус тощо. Вони дозволяють конструктивістам визначати, пояснювати, інтерпретувати норми та особливості елементів соціальної реальності максимально відповідно до простору й часу, в яких вони існують. Водночас конструктивізм посилює увагу до повсякденності як феномену, що тотально вміщує в собі всі весь спектр соціальних інтеракції та виконує мовно-категоріальне трактування символічного всередині себе. Через посилення уваги до інтерсуб'єктивного конструктивізм закладав фундамент переходу до розуміння мови та її аспектів як ключових «цементуючих» елементів між соціальним буттям та нашим знанням про нього.

Вже наприкінці ХХ – початку ХХІ століть можна зазначити, що увага у конструктивістських дослідженнях соціального зміщується до проблематики загальнопланетарних стратегій максимальної «прив'язки» уяви широких мас до ряду штучних феноменів та явищ (*симулякрів*). Симулякри потужним шаром несвідомого удосконалюють й корегують повсякденність цілих соціумів, таким чином змінюючи їх докорінно. Серед них можна виділити такі постматеріальні й віртуальні явища, як наприклад, реклама, соціальні мережі, глобалізація,

кінематограф, комп'ютерні ігри, постіндустріалізація економіки, бренди, мода, курси валют, ідеології, інформаційні технології, Інтернет простір тощо. Всі вони все більш активно стають зовнішніми чинниками впливу на соціальне, змінюють наше повсякденне буття, «модифікують» наш світогляд та визначають специфіку процесів нашого пізнання у ХХІ столітті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Релятивизм как болезнь современной философии / Под ред. В. А. Лекторского. – М.: Канон+, 2015. – 392 с.
2. Алексеева Т. А. Мыслить конструктивистски: открывая многоголосый мир / Т.А. Алексеева // Сравнительная политика. – 2014. – № 1. – С.4–21.
3. Хлебалин А. В. Эссенциализм и антиэссенциализм в модальной логике / А. В. Хлебалин // Философия науки. – 2003. – № 2. – С. 34–46.
4. Фрагменты ранних греческих философов. Ч. I / пер. А. В. Лебедева. – М.: Наука, 1989. – 576 с.
5. Розенгрэн М. Тезис Протагора: доксологическая перспектива / М. Розенгрэн // Вопросы философии. – 2014. – № 5. – С. 171–178.
6. Платон. Тимей / пер. С. С. Аверинцева // Платон. Соч. Т. 3. – С. 421–500.
7. Storig H. Kleine Weltgeschichte der Philosophie // Frankfurt am Main, 1992. – 458 s.
8. Hefner C Geschichte der Philosophie // Aufl, Stuttgart, 1992. – 780 s.
9. Декарт Р. Сочинения в 2-х т: Т. 2. / Рене Декарт. – М.: 1994. – 625 с.
10. Berkeley G. Philosophical commentaries / G. Berkeley // London, 1948, Vol. 1. – 541 p.
11. Hume D. Philosophical Essays Concerning Human Understanding / D. Hume. – Essay XII, Liberty Fund, Inc., 1987, – 427 p.
12. Ritzel W. Immanuel Kant: eine Biographie / W. Ritzel – Berlin: N. Y., 1985. – 736 p.
13. Розин В. М. Феноменология глазами методолога / В. М. Розин // Вопросы философии. – 2008. – № 5. – С. 116–126.
14. Schutz A. The Problem of Social Reality / A. Schutz // The Hague, Martinus Nijhoff, 1973.
15. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности: Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман; Пер. с англ. Е. Руткевич. – М.: Academia-Центр Медиум, 1995. – 323 с.
16. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Т. 1. [Текст] / Э. Гуссерль. – М.: Академический проект, 2009. – 489 с.
17. Гуссерль Э. Феноменология внутреннего сознания времени / Э. Гуссерль – М: Гнозис, 1994. – 162 с.
18. Мид Г. Дж. От жеста к символу / Г. Дж. Мид // Американская социологическая мысль – М.: МГУ, 1994. – 218 с.

19. Шюц А. О множественности реальностей / А. Шюц // Социологическое обозрение. – 2003. Т. 3, – № 2. – С. 3–34.

20. Гоффман И. Анализ фреймов: Эссе об организации повседневного опыта. / И. Гоффман – М.: ИС РАН, 2003. – 752 с.

21. Бурдые П. О символической власти / П. Бурдые // Социология социального пространства. – СПб.: Алетейя, 2007. – 288 с.

22. Бурдые П. Стратегии воспроизводства и способы господства / П. Бурдые // Социология социального пространства. – СПб.: Алетейя, 2007. – 288 с.

REFERENCES

1. Relyativizm kak bolezn sovremennoy filosofii / Pod red. V. A. Lektorskogo. – М.: Kanon, 2015. – 392 s. (in Russian).

2. Alekseeva T. A. Myislit konstruktivistski: otkryivaya mnogogolosyiy mir / T. A. Alekseeva // Sravnitel'naya politika. – 2014. – № 1. – С.4–21 (in Russian).

3. Hlebalin A. V. Essentsializm i antiessentsializm v modalnoy logike / A. V. Hlebalin // Filosofiya nauki. – 2003. – № 2. – S. 34–46 (in Russian).

4. Fragmentyi rannih grecheskih filosofov. Ch. I / per. A. V. Lebedeva. – М.: Nauka, 1989. – 576 с. (in Russian).

5. Rozengren M. Tezis Protagora: doksologicheskaya perspektiva / M. Rozengren // Voprosy filosofii. – 2014. – № 5. – S. 171–178 (in Russian).

6. Platon. Timey / per. S. S. Averintseva // Т. 3. S. 421–500 (in Russian).

7. Storig H. Kliene Weltgeschichte der Philosophic // Frankfurt am Main, 1992. – 458 s. (in German).

8. Helferich S. Geschichte der Philosophic // Aufl, Stuttgart, 1992. – 780 s. (in German).

9. Dekart R. Sochineniya v 2-h t: Т. 2. – М.: 1994. – 625s. (in Russian).

10. Berkeley G. Philosophical commentaries // London, 1948, Vol. 1. – 541 p. (in English).

11. Hume D. Philosophical Essays Concerning Human Understanding. Essay XII, Liberty Fund, Inc., 1987, – 427 p. (in Russian).

12. Ritzel W. Immanuel Kant: eine Biographie. Berlin.: N. Y., 1985. – 736 p. (in English).

13. Rozin V. M. Fenomenologiya glazami metodologa / V. M. Rozin // Voprosy filosofii. – 2008. – № 5. – S. 116–126 (in Russian).

14. Schutz A. The Problem of Social Reality / A. Schutz // The Hague, Martinus Hijhoff, 1973. (in English).

15. Berger P., Lukman T. Sotsialnoe konstruirovaniye realnosti: Traktat po sotsiologii znaniya / Per. s angl. E. Rutkevich. – М.: Academia-Tsentr Medium, 1995. – 323 s. (in Russian).

16. Gusserl E. Idei k chistoy fenomenologii i fenomenologicheskoy filosofii. Т. 1. [Tekst] / E. Gusserl - М.: Akademicheskiy proekt, 2009. – 489 s. (in Russian).

17. Gusserl E. Fenomenologiya vnutrennego soznaniya vremeni. – М: Gnozis, 1994. – 162 s. (in Russian).

18. Mid G. Dzh. Ot zhesta k simvolu / Amerikanskaya sotsiologicheskaya myisl – M.: MGU, 1994. – 218 s. (in Russian).
19. Shyuts A. O mnozhestvennosti realnostey / A. Shyuts // Sotsiologicheskoe obozrenie. 2003. T. 3, № 2. – S. 3- 4 (in Russian).
20. Goffman. I. Analiz freymov: Esse ob organizatsii povsednevnogo opyita. – M.: IS RAN, 2003. – 752 s. (in Russian).
21. Burde P. O simvolicheskoy vlasti / P. Burde // Sotsiologiya sotsialnogo prostranstva. – SPb.: Aleteyya, 2007. – 288 s. (in Russian).
22. Burde P. Strategii vosprizvodstva i sposobyi gospodstva P. Burde // Sotsiologiya sotsialnogo prostranstva. – SPb.: Aleteyya, 2007. – 288 s. (in Russian).

АННОТАЦИЯ

Кирницкий О. В. Развитие парадигмы социального конструктивизма в истории социально-философской мысли.

Статья посвящена определению основных этапов становления парадигмы социального конструктивизма в социально-философской мысли. Определяются вызовы, которые обусловили саму необходимость становления данного направления. В работе указываются особенности социального пространства и специфика развития теоретического и практического конструирования его отдельных элементов. Наибольшее внимание уделено ключевым фигурам философов, которых можно назвать конструктивистами, и их теоретическим наработкам. Подчеркивается роль в конструктивизме таких элементов как социальная реальность, социальные интеракции, порядок взаимодействия между индивидами. Выявляются общие тенденции социально-философских теорий, задающих тон направлению и сегодня.

Ключевые слова: *социальный конструктивизм, социум, значение, интеракция, феноменология, порядок взаимодействия.*

SUMMARY

Oleg Kirnitsky. The Development of Social Constructivism Paradigm in the History of Social and Philosophical Thought.

This article focuses on the theoretical filling and the need to update the paradigm in terms of social construction at the beginning of the XXI century. The author determined the specific properties of historical processes of social design techniques that laid the foundation for the design of the current state direction. The work is defined as the philosophical, historical and pragmatic reasons for the transformation of views on society and its research methods.

From the beginning, the author begins to review the historical-philosophical subtext formation constructivist views. At the same time the text specified features views of the copyright status of the social whole in a single historical time: from Ancient Greece to the end of the twentieth century. The author points out the features, trends and benefits of each model constructivist thinking in particular social and

indicates those trends that have become critical to the attention of philosophers. The article showing historical changes format design, social phenomenon appears when such radically changing, complicated, supplemented, and therefore it is extremely difficult to investigate. Also indicated on election issues researchers base, through which the vision will be social trends. It constantly mutates, carries its own accents and late twentieth century brings their attention to postmaterialne and virtual. Marked communication and continuity of various philosophers and their views are defined phenomena and social phenomena that are the connecting element between constructivist theories direction as a whole.

The author states the basis on which built social process design or its individual structures. She phenomena are the language and everyday life, beyond which it is impossible to construct a theoretical construct of social and practical content that form our social existence.

Direct heredity in the views of philosophers of different eras, they attempt to create a theoretical construct, which would be the most appropriate era, to be classified as "constructivists" quite a wide range of great philosophers and researchers of social space. The author notes "triple" structure of social constructivism, skepticism, phenomenology, symbolic interactionism of which has its roots direction. Highlights the versatility of constructivism as research methods of social space and the order of interaction of individuals within it. The main idea of the article is the vision necessary most precise possible most specific understanding of the relationship between the surrounding natural environment created by social reality and perceptions of each individual on the environment in which it exists.

The text concludes that the Humanities, especially in the social-philosophical field, began vyokremlyuvatysya constructivist approach like generalizes the essence interdisciplinary, allowing more adequately and prognostic about the real state of social processes and relationships describe the picture of social reality.

Key words: *social constructivism, society, values, interaction, constructs, orders of interactions.*